

развитието на славянските и неславянски литератури, на Пантелей Зарев — Към въпроса за съвременните творчески търсения при социалистическия реализъм и на Димитар Митрев (Югославия) — Пътят към съвременния реализъм. В тези три доклада се поставиха един от най-характерните въпроси на съвременните естетически търсения, ядро на които се явява естетическият идеал, намиращ се в органическа цялост с хуманистичния ни идеал за мир, щастие и комунизъм. Бяха изслушани и докладите на М. Ноников (Румъния) — Някои въпроси на естетиката в съвременните славянски литератури, на Франтишек Бурианек (Чехословакия) — Към въпроса за възникването и развитието на марксистическата литературна критика, както и доклада на Кръстьо Генов — Романтика и романтичен тип художествени обобщения в пролетарската и социалистическо-реалистичната литература (на материал от българската, руско-съветската и чешката литература). Георги Цанев посвети своя доклад на някои проблеми на българския исторически роман между двете световни войни. В. Шортееану разкри значението на Горки в развитието на румънската литература. Ангел Тодоров изнесе доклад за проучването си върху връзките на някои български критически реалисти със социализма и социалистическата литература. Норвежният славист М. Наг разкри идейната и творческа близост между Маяковски и Вапцаров. В. И. Злидиев (СССР) изнесе нови факти, разкриващи руско-българските литературни връзки през XX век, а Симеон Русакиев изтъкна голямата роля на Октомврийската революция и на руската съветската литература в развитието на положителния герой в българската художествена литература. Съветският делегат Д. Ф. Марков постави в своя доклад интересната проблема за най-общите закономерности при формирането на социалистическия реализъм в литературите на южните и западни славяни.

Работата на Петия международен конгрес на славистите бе съпроводена и с откриването на две специални изложби. Едната бе уредена в Народната библиотека „Кирил и Методий“, където бяха изложени изключително редки славянски ръкописи и старопечатни български книги, а другата — в една от залите на Университета, където бе подредена научната продукция на учените-слависти за времето след Четвъртия славистичен конгрес (1958—1963). Тук бяха изложени повече от три хиляди тома книги, издадени в 16 страни на Европа и Северна Америка. Най-голяма продукция имат съветските учени, следвани от славистите на България, Полша, ГФР, САЩ, Югославия, ГДР, Румъния, Унгария, Чехословакия, Канада, Франция, Австрия, Великобритания, Норвегия и пр.

Каквито и недостатъци да се констатираат в работата на конгреса, неговото научно значение за развитието на славистиката е неоспоримо. Петият международен конгрес на славистите е красноречива манифестация на световната славистика и на искреното желание на всички учени-слависти да живеят в мир, да се създават повече научни контакти и да творят в името на щастливото човечество.

Х. Й.

ИЗГЛЕДИ НА СЪВРЕМЕННАТА КУБИНСКА ЛИТЕРАТУРА

Мануел Диас Мартинес¹

ПЪРВИ СЪПКИ

В началото на нашия век в кубинската литература се извърши една голяма промяна, поради намесата на североамериканския империализъм в политическия и икономически живот на страната. Появата на „злото на XX век“ в нашата родина, със своите отрицателни страни, помогна да се утвърди в народа едно по-високо политическо съзнание — последица от борбата срещу новия неприятел, — което намери отражение в творчеството на писателите и поетите, развърлувани от проблемите на младата кубинска нация.

Тази промяна стана ясна с факта, че от патриотичните теми, произтичащи от освободителните войни срещу испанския цезаризъм, които продължаваха, с кратки промеждутъци на привидно затишие, от 1868 до 1898, разглеждани повече с националистическа страст, отколкото с политическа обективност и загръщани в сантименталното дихание на романтизма, нашите най-добри писатели преминаха към разработката на една тематика, която пуска корените си в социалните проблеми на токущо създалата се на 20 май 1902 г. островна нация. Тоест: от една литература, която отразяваше изобщо избухванията на борбата на креолското общество за освобождение от испанското господство почти неочаквано се навлезе в литература, която се бореше на общественото поле и отразяваше вече както патриотичните искания, тъй и формите на класова борба.

Тази литература, която се роди заедно с нашия век, се характеризира, на първо място, чрез ясната позиция на разобличаване на североамериканския империализъм и следователно на протест пред предателството на буржоазията, която предлагаше своите услуги и ги предлагаше винаги оттогава, за да сътрудничи с могъщия и властолюбив северен съсед. Така кубинската литература от XX век почна своя живот, като се бореше против империализма и икономическите, политически и социални злици, които той довеждаше в страната.

Съзнанието, насочено против империализма, чиито първи ковачи бяха синове на XIX век, — Хосе Антонио Сако, Хосе Мартí, Антонио Масео — придоби най-остри и трагични очертания. Най-остри, защото се видяха въплътени в съдбоносната действителност предвещанията на Хосе Марти и Антонио Масео относно най-лошите намерения, които движеха управниците на Съединените щати към Куба; трагични, защото ограничението на върховната власт на младата нация, узаконено въз основа на поправката, наложена от североамериканското правителство в първата конституция на република Куба, благодарение на която Съединените щати можеха да се

¹ Статията е написана специално за сп. „Литературна мисъл“. Мануел Диас Мартинес е културен съветник в посолството на Куба в България и член на Съюза на кубинските писатели и художници.

намесват политически и военно в Куба, когато сенатът на тази страна сметне това за необходимо, — създаде в народните маси едно голямо чувство на безнадеждност и сложи начало на фанатизма, срещу които се бореха Антимпериалистическата лига и Партията на кубинските комунисти; накрай тези настроения се преодоляха от революцията, която оглавява командирът Фидел Кастро.

Безнадеждността и съпроводилото я огорчение на народа, който беше пролял толкова кръв за своята свобода и който, един път достигната, беше му отнета отново от един още по-могъщ и ненаситен неприятел; социалните пороци, присадени в националния живот от двете североамерикански нашествия (1898 и 1903) и закърмени от креолските посредници на империализма; обезценяване на моралните ценности, родени в жарта на войните за независимост; появата на една паразитна и властолюбива буржоазия, заварена дъщеря на империализма и негова подчинена, която в своето мнозинство се превърна в земеделска, възползвателка се от нищетата на селянина и правното безредие, оставено от последната освободителна война — това бяха явленията, които съставяха тематичните източници на тогавашния кубински роман и разказ. В поезията те намериха отзвук малко по-късно, т. е. през половината на третото десетилетие на сегашния век.

По-нататък ще се опитаме да направим кратък анализ на развитието на романа, разказа и поезията през първите години от съществуването на кубинската република.

РОМАНЪТ И РАЗКАЗЪТ

Отделно от сатиричния театър — с една стара критическа традиция в Куба — съществуваха романът и разказът, пионерите на сегашната борческа кубинска литература. За да дадем представа за гражданското значение и проникновение на романите и разказите, които бяха публикувани в ония начални години на сегашния век, достатъчно е да съобщим, че един от нашите писатели, Марсело Поголоти, написа книга, в която разглежда историята на тогавашните кубински социални проблеми, използвайки като документация творчеството на разказвачите.

Съвременният кубински роман, както и разказът имат знаменити предходници през XIX век. Романисти като Сирило Виляверде, с неговата „Сесилиа Валдес“ и Суáрес и Ромеро, с неговия „Франсиско“, — романи, в които се появява колониалният живот с истинските му бои — са кубинските бащи на натуралистичното движение, което нахлу неудържимо в републиката и представители на което са романисти, куцащи във формата и дори идеалисти в съдържанието, но без съмнение хора с дарба като Мигел де Карибон, Хесус Кастелянос и Карлос Ловейра.

От първия автор по-значителни са романите „Порочните“, преведена на български и издаден в София от „Народна култура“, и „Честните“, в който авторът засяга проблемите на разврата, семейството и покварата на една буржоазна среда, съставена от новобогатия, алчни търговци и мародери. Хесус Кастелянос, който от тримата е с най-изтънчен стил и най-добра литературна подготовка, починал в пълна младост, притежава един великолепен роман, „Заговорът“, където говори за „удинението на писателя“ посред едно общество безсъвместно и погълнато от стремежа за печалби. Карлос Ловейра, социалист, смятан от мнозина за най-добрия романист на своето време, с романи като „Безнравствените“, „Генерали и лекари“, „Слепите“, „Последен урок“ и „Хуан Криволю“ осъществи едно могъщо разобличение на гниелостта в социалния и политическия живот през ония първи години на републиката, която империализмът на янките беше лишил от върховната ѝ власт. Според кубинския критик Хосе Антонио Портуондо „Ловейра, с неточен стил, куцащ във формата, е типичен представител на писателите от това първо републиканско поколение, в които горчивината пред социалното и административното безредие се налага с такава сила, която погубва надеждата и намерението за един превъзходен жест“.

Този период на съвременното кубинско повествование е сроден с натурализма на Зола и също така се отличава с дребнавостта в описанието на социалната трагедия, без да отиде по-далече от човеколюбивото разобличение.

Друг романист, който се формира в тази епоха, бе Луис Фелипе Родригес, с пряк и силен стил, без да е престанал да бъде поетичен. Той се занимава страстно с драмата на кубинския селянин, останал без земя и без правителствена помощ, ограбван от креолския земеделец и североамериканските латифундистки дружества, тъпкан и унижаван от селската стража, която служеше на неговите грабители.

Подир този първи период, представляван от споменатите вече автори, дойде внезапно втори с по-голяма зрялост както по отношение на формата, тъй и на политическата цел, който може да се заключи между края на двадесетте години и първи януари на 1959 година, в която възтържествува народното революционно движение, ръководено от Фидел Кастро и в която година начева едно литературно дело с различен оттенък.

През този втори период се появяват разказвачи от ръста на Лино и Бенито Новас Калво. На първия дължим една великолепен романизирана биография на испанския пират Педро Бланко, озаглавена „Капитанът на робския кораб“, която както с ловкото преплитане на историческите дати, тъй и с разточителството на въображение във възстановяване на епохата с нейната атмосфера, нейните подробности и нейните второстепенни факти, е една творба, подобна на „Съзаклятието на безразличните“ от Иля Еренбург, романизирана биография на първия френски комунист Бабьоф.

Други значителни разказвачи, появили се през тези тридесет години преди победата на революцията, са Федерико де Ибарсабал, Пабло де ла Торiente Брау — комунист, тънък сатирик, автор на „История на незнайния воин“, роман, сроден по форма с испанския изманически роман, в който критикува иронично липсата на идеали и всичко друго на наемническите армии; Енрике Серпа, автор на един от най-добрите написаните кубински романи „Контрабанда“; Карлос Монтенегро, разказвач и романист с мощен стил, който проникновено изобрази покварата в хаванската тъмница през буржоазното управление в своя великолепен роман „Мъже без жена“; Енрике Лабрадор Руис, който разработва един тропичен свърхреализъм, но с извънредно чист стил, създател на „мъглиявия роман“, остър наблюдател на кубинския живот в най-катадневните му прояви и автор на многобройни романи и сборници-разкази, в които изпква едно богато и сложно въображение; и Алехо Карпентер, несъмнено най-значителният от кубинските романисти до момента и най-добрият модерен прозаик на Куба, автор на „Екуе Иамба-О“, „Загубени стъпки“, „Царство на този свят“ и други романи с голямо достойнство, които го поставиха между най-добрите сегашни романисти на испански език.

В кубинската литература разказът е по-добре поставен, отколкото романа. Кубинският разказ, следвайки една линия, напълно установена в Латинска Америка, се върти главно в орбитата на селския живот и беше през буржоазното господство едно постоянно острие в борбата срещу ограбването на селянина, срещу вредата от „дружествата“ на янките и техните управители на плантацията в нашата родина. Най-добрата традиция на кубинския разказ е борческата и в това направление се насочват нашите най-значителни съвременни разказвачи като братята Новас Калво, Луис Фелипе Родригес, Карлос Монтенегро, Фелис Пита Родригес, Дора Алонсо, Онелио Хорхе Кардосо — нашият най-добър майстор на този литературен вид — и други.

Други автори, като Вирхидио Пиньера и Хосе Лесама Лима повече от някой останали, вървяха по различен път. Първият, чието по-значително творчество привадажи на театъра, публикува разкази, явно повлияни от безсмисления кафкианизъм; вторият, потопен в един измамлив поетичен свят, ненаситно тропичен, написа разкази

с блестяща красота, които принадлежат повече към света на поезията, отколкото към света на прозата.

Кубинската проза, както ще видим по-нататък, с осъществяването на революцията, се обръща с лице към една дълбока промяна.

ПОЕЗИЯТА

Тук е кралицата на художествената литература, която в Куба е имала и има един престол с изключителен блясък. Куба е без всяко съмнение страна на поети. От 1608, когато се появява „Огледалото на Пасиенсия“ на Силвестре де Балбоа — първото кубинско стихотворение — чак до наши дни, минавайки през достиженията на Ередиа, Марти и Хулиán дел Касал, кубинската поезия измина дълъг и широк път на победи, и в края на краищата се смята като една от най-значителните на испански език.

Обаче, въпреки тази славна траектория, тя последна трябваше да отговаря на повика на новите републикански времена. От 1902 до 1926 кубинската поезия се създаваше в умореното поле на парнасимизма и патриотичния романтизъм по образа на миналия век. Тези тенденции имаха за главни знаменосци братята Карлос и Федерико Пио Урбач, Дулсе Мариа Бореро, Мануел Серафин Пичардо, Ниевес Ксенес, Енрике Ериандес Мийарес, Рене Лопес, Фелипе Пичардо Мойа, Бонифасио Бирне. . . На последния дължим първото стихотворение против североамериканското нашествие в Куба. Агустин Акоста, който принадлежи към тая група, около 1924 г. ще да е написал своето необичайно стихотворение „Жътва на захарна тръстика“, в което разобличаваше империалистическото задушаване на националната икономика. Две години по-късно друг поет, който почина като осиновено дете на парнасимизма и написа нежни сонети върху източни легенди, Рехино Педросо, сложи началото на социалната поезия с пролетарска основа, с едно стихотворение, озаглавено „Братски поздрав на механичната работилница“. Двама поети с качество на формата като Рехино Боти и Хосé Мануел Поведа, първият прикрит сладкодумец на социалната действителност и вторият певец на неоромантична лира, останаха решително назад, докато се налагаше една борческа поезия с политическо и народностно звучение, която достигна през тридесетте години най-големия си блясък в творчеството на Николáс Гилен и Мануел Наваро Луна.

Николáс Гилен е, заедно с Хосé Марти, най-значителния поет в историята на кубинската поезия и един от най-големите в сегашната световна поезия. Негови главни книги са „Мъжествен танц“, „Сонгоро-Косонго“, „Песни за войници и танци за туристи“, „West Indies Ztd“ и „Елегията за Хесús Менéndес“ — работнически деец, убит през 1947 г.

Поезията на Гилен е проникната от най-добрата традиция на испанската лирика както класическа, тъй и модерна, и по-специално от лириката с народностен характер на Лопе де Вега, Гарсиласо, Гарсиа Лорка, Мигел Ериándес. . . Най-голямата добродетел на Гилен е, че е могъл да постигне едно преливане и свършено уравниовесяване творческо, оригинално на два елемента, тъй чужди помежду си и в същото време тъй исторически близки като чистия кастилски израз и негрския дух. В своята поезия, изтъчана във формата със златарска точност, Гилен успява да придаде собствения глас на кубинския народ както по отношение на израза, типичен за езика, тъй и по отношение на исканията от социален характер. Тъкмо поради това единодушно му е присвоено в Куба званието национален поет.

Мануел Наваро Луна е другият от нашите най-значителни поети със социален глас. Неговото творчество, събрано в книги като „Бразда“, „Пулс и вълни“, „Земя ранена“, „Елегия за доня Мартина“, „Бунтовнически оди“, го представя като поет с дълбоко човешко възмущение, с едно искрено човеколюбие и най-важното, завладяващо.

„Земя ранена“, публикувана през 1936 г., е могъща песен за нещастията на кубинския селянин и е една от най-хубавите книги на периода, за който говорим. Наваро Луна — комунист както Гилен — преди да се превърне напълно в един от най-изтъкнатите наши социални поети, представляваше в Куба, с безспорно качество и собствен глас, авангардизма, който се разпространи в Европа през двадесетте години.

Успоредно с тази група от поети на социалната борба се разви друга група поети, между които имаше неоромантици, като Хосé Анхел Буеса, Дулсе Мариа Лойнас, Фернандес Арондо, Фелис Пита Родригес; привърженици и осъществители на една естетска поезия, наречена „чиста“, като Мариано Бруль, Емилио Балягас, Еухенио Флорит; привърженици и осъществители на „черната поезия“, като Рамон Гирао и на прозаизма, като Хосé С. Талъет; и тъй наречените „свърхчувствителни“ обожатели на „поезията в себе си“ или на „поетичното съвършенство“, отказали се от околната действителност и потопени в света на естетичните предущесания, предвождани от Хосé Лесама Лима. Тази последна група се състоеше от поети с голямо достойнство като Елисео Диего, Гастón Бакеро, Анхел Гастелу, Синтио Витиер и т. н.

От четиридесетте години до победата на революцията формализмът бе спечелил почва в кубинската поезия. Културният живот в Куба, преди толкова активен, сега навлезе в период на застой, който постепенно се влошаваше, за да достигне своя връх през тиранията на Фулхенсио Батиста. Новите поети, появили се през тази епоха, недоволни от отворителната околна среда, се затвориха в собствения си вътрешен свят и това даде следователно голям тласък на субективността и формализма.

Без всяко съмнение кубинската поезия не познава време с по-голям блясък от времето между годините 1926 и 1940. Сега от 1959 насам, след периода на упадък, за който говорихме по-горе и през който нелипсваха творци с достойнство на формата, кубинската поезия позна друго време на подъем.

РЕВОЛЮЦИОННАТА СЕ УТВЪРЖДАВА

Като всяко дълбоко преобразователно революционно движение кубинската революция роди свое собствено изкуство и своя собствена литература; създаде, с една дума, свой собствен говор. Както самата младост на революцията, този говор се намира още в началното си състояние, но фактът, че можем да говорим за него като за нещо реално, показва, че той притежава вече особености както на формата, тъй и на съдържанието, които го определят.

В поезията, що се отнася до формата, се утвърждава тенденцията, която търси яснотата, искреността и спонтанността на разговорната реч. Младите кубински поети се стремят към употребата на разговорния катадневен език, който тръгва от основата на народния говор, с всички негови национални отсенки. Действително с един подчертан стремеж да достигнат до масите, без да правят отстъпки пред лошия вкус, ни пред формите, преодолен от употребата, младите революционни кубински поети обявиха война на формализма и интелектуализма, които доминираха в кубинската литературна панорама преди победата на революцията.

Що се отнася до съдържанието, то е определено от революционните теми: радостта на народа, който се чувства господар на съдбата си; всеобщия възторг пред усилията да се изгради социалистическият живот и борбата против империализма и неговите класови съюзици. С висок революционен дух днешните кубински поети прибягват както до интимните, тъй и до общите теми. Трябва да изтъкнем факта, че младите кубински поети творят в атмосферата на единство върху идеологическите основи на марксизма-ленинизма и това се отразява полезно на политическата ориентация и човешкото качество на техните творби.

Като говорим за разказа и романа в революционна Куба, добре ще е да изтъкнем, че тези литературни видове се развиваха отлично през четирите и половина години, откакто е победила революцията.